

УДК 329.78(=163.2)(497.17)"1941/1944"
94(497.1:497.2)"1941/1944"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2025.1.tom.201-230>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 19. 9. 2024.

Прихваћен/Accepted: 6. 3. 2025.

Др Борис ТОМАНИЋ

Институт за савремену историју, Београд

borisbox62@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1283-3339

Бугарска омладинска организација „Браник” на југословенском простору током Другог светског рата

АПСТРАКТ: Рад анализира историјат бугарске омладинске организације „Браник” и њено деловање на југословенском простору током Другог светског рата. У првом делу текста разматрамо формирање и устројавање ове организације. Други део текста прати даље организовање од немачке агресије на Балкан до 1944, са акцентом на југословенски простор који је Бугарска анектирала. Деловање „Браника” на југословенском простору анализирано је у трећем делу текста, док је у четвртм делу представљена сарадња са другим профашистичким омладинским организацијама. Последњи део посвећен је стагнацији, пропадању и гашењу ове организације. Чланак је настао на основу необјављене архивске грађе, објављених извора и литературе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Други светски рат, Југославија, Бугарска, Македонија, окупација, „Браник”, „Хитлерјугенд”, омладинска организација

Организација „Браник” – оснивање, сѝрукѝура, руководсѝиво

Бугарска омладинска организација „Браник” основана је Законом за организовање бугарске омладине који је донет 29. децембра 1940. на 37. заседању Народног собрања. Привредна, а затим и културна превага коју

је Трећи рајх остварио у Бугарској крајем тридесетих година XX века, али и настојања бугарског двора и владе за формирањем једне јаче и веће омладинске националистичке организације имали су директног утицаја на оснивање организације „Браник”. Овакве тенденције приметне су од тзв. „дворског преврата” од 21. априла 1935, када је краљ Борис III поверио мандат за састав владе Андреју Тошеву, кренувши да земљу преуређује у више ауторитативном духу. Покушаји од 1935. и 1938. да се организује једна омладинска организација завршили су се неуспешно. Међутим, попуштање под немачким притиском довело је до тога да је 1937. бугарско Министарство просвете позвало у своју земљу немачке професоре; стручњаке за телесно васпитање. Они су убрзо израдили организациони план телесног васпитања. Тај план је уз одређене прераде и додатке послужио за израду поменутог Закона за организовање бугарске омладине.¹

Даље устројавање омладинске организације „Браник” текло је упоредо са приближавањем Бугарске Тројном пакту, па је ионако националистички темељ „Браника” додатно оснажен у нацистичком духу.² То је по-

1 Danilo Kilibarda, „Bugarska politika u oblasti prosvete i kulture na okupiranom delu Srbije za vreme Drugog svetskog rata”, *Vojnoistorijski glasnik* 1/1986, 88; Ѓорѓи Малковски, *Бугарската фашистичка организација „Браник” во Македонија (1941–1944)* (Скопје: Институт за национална историја, 1992), 11–15; Ванче Стојчев, „Бугарија и Третиот Рајх (1939–1941 година)”, *Гласник* 1–2/1991, 59; Ванче Стојчев, *Бугарскиот окупациски систем во Македонија 1941–1944* (Скопје: „Григор Прличев”, 1996), 91; Rastislav Terzioski, „Bugarska politika denacionalizacije makedonskog naroda u toku Drugog svetskog rata”, *Jugoslovensko-bugarski odnosi u XX veku. Zbornik radova 1*, ur. Živko Avramovski (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Narodna knjiga, 1980), 215. О организацији „Браник” видети још: Ѓорѓи Малковски, *Политичкиите партиии, организациии и ируии во Македонија во Втораа светска војна 1941–1944 година* (Скопје: Институт за национална историја, 2002), 93–107; Ѓорѓи Малковски, *Профашистичкиите и колаборационистичкиите организациии и ируии во Македонија 1941–1944 година* (Скопје: Институт за национална историја, 1995), 35–44; Растислав Терзиоски, *Денационализаторската дејност на бугарскиите културно-просветни институции во Македонија (својска и дијолска окупацисна област) 1941–1944* (Скопје: Институт за национална историја, 1974), 145–164.

2 Долазак Богдана Филова за председника бугарске владе 15. фебруара 1940. значио је заокрет у бугарској спољној политици у којој су све јаче кренуле да се испољавају ревизионистичке тежње. Добијање Јужне Добруце 7. септембра 1940. од Румуније пробудило је још више бугарске аспирације за Македонијом и Западном Тракијом. Уз то, бугарска влада је у међувремену донела низ закона који су били у складу са немачким, док је војно, привредно, културно и политички тотално потпала под утицај Трећег рајха. Дана 1. марта 1941. и званично је потписано приступање Бугарске Тројном пак-

себно учињено преко специјалних инструктора који су дошли из Немачке, али и бугарске Дирекције за пропаганду која је од почетка 1941. била под немачком пропагандном машинеријом.³ Убрзо су у унутрашњости Бугарске организовани бројни раднички кампови, тзв. „радничка села”, по угледу на немачке омладинске кампове, а уз пристанак владе почела је да функционише специјална омладинска школа „Адолф Хитлер”.⁴ „Браник” је имао програм готово истоветан као програм нацистичке омладинске организације „Хитлерјугенд” из 1936. године.⁵ Организација је испрва замишљена као спортска, са намером да привуче већи број омладинаца у своје редове, да би врло брзо добила чист политички карактер. Програм рада формулисан је указом краља Бориса III у којем је истакнуто да цела организација има за циљ да васпита омладину у пробугарском духу. Такође је назначено да чланови организације морају да се боре против свих других учења која нису у складу са бугарским, да развијају веру у бога и суровост, дисциплину и смелост у извршењу задатака. За женске припаднице организације наглашено је да треба да вежбају да буду добре мајке и грађанке. Бољшевизам и плутократија означени су као главни противници, а подршка влади и ревизионистичким тежњама Бугарске није смела да се доводи

ту. Видети: Милош С. Жикић, „Југословенско-бугарски односи 1929-1941” (докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2023), 350-390; Стојчев, *Бујарскиоџи окупациски*, 13-45; Борис Томанић, *Преокреџи. Јујославија и Бујарска у завршној фази Друјој свејтској рајџа 1943/1944-1945/1946* (Београд: Институт за савремену историју, *Сатена mundi*, 2023), 21-24.

3 Државни архив Србије (ДАС), фонд Безбедносно информативне агенције (БИА), досије IV/42.

4 Стојчев, *Бујарскиоџи окупациски*, 91.

5 „Хитлерјугенд” („Хитлерова омладина”) била је омладинска организација Нацистичке партије. Њено порекло датира из 1922, а под овим именом позната је од 1926. године. Преузимањем власти од стране нациста и доласком Балдура фон Шираха на чело организације 1933. дошло је до експанзије „Хитлерове омладине”. Број чланова је те године порастао са 110.000 на 2.300.000. Од 1936. „Хитлерјугенд” је представљао једину званичну омладинску организацију која је предвиђена за дечаке узраста од 10 до 14 година. Приближавањем Другог светског рата организација је добијала све јаснију милитантну форму. То је нарочито запажено када је на чело организације 1940. уместо Шираха дошао Артур Аксман. Број чланова је 1940. досегао број од 8.000.000. Главни циљ организације је било развијање нацистичке идеологије код омладине и милитаризација друштва. Видети: Jean-Denis G. G. Lepage, *Hitler Youth 1922-1945. An Illustrated History* (Jefferson: NC; London: McFarland & Co, 2009).

у питање. Организација „Браник” требало је да има и обједињавајућу улогу и да у том циљу делује на чланове других националистичких организација као што су биле: Свебугарски савез „Отац Пајсиј”, „Савез бугарских националних легиона” („легионари”) и „Савез ратника за напредак бугарства” („ратници”).⁶ Још једна важна улога организације „Браник” било је руковођење и контрола рада омладине у свим школама.⁷ Пропагандна делатност организације „Браник”, али и осталих омладинских организација поред великобугарског карактера, била је усмерена и ка глорификацији Трећег рајха и Хитлеровог новог поретка.⁸ Основна начела и идеје формулисани су кроз беседу у листу *Браничевски њосџи* од стране организатора Главног штаба „Браника” Ангела Радева маја 1941. године.⁹

6 Свебугарски савез „Отац Пајсиј” настао је током 1925. и 1926. По структури свога чланства, ова организација је била састављена од старијих бугарских „угледних” и „просветарских” личности, међу којима су се у првом реду налазили бугарски црквени великодостојници, официри, бугарски историчари и ратници и други. У почетним годинама организација је оформила своје великобугарске идеје, додуше не тако милитантне какве су оне постале по бугарској окупацији делова Југославије. Организација се у почетку сматрала за просветну групу у коју су пре свега улазила лица из вишег друштва. „Савез бугарских националних легиона” отворено је заступао идеје фашизма и националсоцијализма уграђене у великобугарски концепт. Организација је проистекла из „Родне заштите” која је настала за време владе Александра Стамболијског и организације „Кубрат” која је настала још пре „Родне заштите”, а имала је антијугословенски и антикомунистички карактер. Организација „Родна заштита” се урушила 1932, а из ње су прво настали „легионари”, а потом „ратници”. Између ове две организације често су избијале несугласице вођене личним жељама њихових вођа. Иако је организација „легионара” формално забрањена септембра 1939, она је наставила да делује из „полулегалних” и „илегалних” позиција радикализујући своје ставове. „Савез ратника за напредак бугарства”, наставши на истим основама, ипак је био за нијансу екстремнији у својим погледима од организације „Легионар”. „Ратници” су такође забрањени септембра 1939, али се њихово деловање одвијало „неометано”. Чланови су били познати по свом антисемитизму и антимонархизму. Посебно треба истаћи везе ове организације са првацима ВМРО које су у почетку биле солидне да би се временом, до почетка Другог светског рата погоршале. Видети: Малковски, *Профашистичките*; Николай Поппетров, „Идејно-политическите схваќания на ‘Съюз на българските национални легиони’ и ‘Ратници за напредъка на българщината’ в годините на Втората световна война”, *Исторически преглед* 6/1991, 53-67; Николай Поппетров, „Организациите ‘Отец Паисий’ и ‘Българска Орда’ прет Втората световна война”, *Исторически преглед* 9/1987, 32-49.

7 Малковски, *Бугарската*, 23-25; Terzioski, „Bugarska politika”, 215-216.

8 Димитрије Кулић, *Бугарска окупација Србије 1941-1944* (Београд: Јустисија, 1992), 234.

9 Централен државен архив (ЦДА), фонд 1449, Народен съд, опис 1, архивна единица 356, лист 69-72.

Програм ове организације изражен је у неколико јасно дефинисаних тачака: 1) програм за лично усвајање и религиозно-морално васпитање; 2) програм за грађанско васпитање; 3) програм за национално васпитање; 4) програм за здравствено васпитање; 5) програм за организационо дејство; 6) програм за телесно васпитање; 7) програм за предвојничку обуку; 8) програм за културна занимања. Чланови „Браника” због привилегованог статуса добијали су стипендије, имали су приоритет у добијању станова, у одслужењу војног рока, код примања у школу резервних официра и др.¹⁰

„Браник” је био директно потчињен председнику владе, а финансиран је из државног буџета, продајом пропагандног материјала и ствари које су се добијале уз чланску карту, мада су одређена средства ишла и преко немачке и италијанске омладинске организације.¹¹ На челу се налазио главни руководилац кога је именовао бугарски монарх по препоруци председника владе, а Главни штаб представљао је руководеће тело. Поред ових установа, при „Бранику” је основан и Виши савет који је функционисао као саветодавно тело. За главног руководиоца организације „Браник” наименован је 7. маја 1941. Стефан Клечков који је до тада обављао функцију обласног директора у Пловдиву (од фебруара 1941).¹² Он је функцију преузео 19. маја 1941. године.¹³ Крајем јуна 1943. Стефан Клечков је разрешен званично дужности и остао је да обавља улогу обласног директора у Тракији (на то место постављен јула 1942), а на његово место 29. јуна дошао је Георги Караиванов, немачки ђак и директор високе школе за телесно васпитање од 1942. године.¹⁴ При Министарству просвете, Георги Караиванов деловао је од 1941. до 1942. као инспектор телесног ва-

10 Терзиоски, *Денационализаторската дејност*, 153. Упоредити: Кулић, *Бугарска окупација Србије*, 244–245.

11 ДАС, БИА, IV/42; Малковски, *Профашистичкиџе*, 38–39.

12 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 172, л. 323–333.

13 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 172, л. 319.

14 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 172, л. 326–327; ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 5. Према наводима Посланства Независне Државе Хрватске (НДХ) у Софији, Стефан Клечков се налазио на удару још од момента када се прихватио функције Главног руководиоца. У нападима на њега предњачила је десна опозиција. Ти напади су били толико жестоки и константни да је Посланство НДХ нетачно известило 11. јула 1942. своје Министарство иностраних послова о смени Стефана Клеčkова. Његова позиција јесте била уздрмана, али тада до смене није дошло. Војни архив (ВА), Архива Независне Државе Хрватске (НДХ), кутија 302, фасцикла 3, документ 29.

спитања. Његово наименовање изазвало је револт код високопозиционираних чланова „Браника”, па је дошло до отвореног сукоба. Најгласнији је био Захари Стоилков, заменик Главног руководиоца, који је очекивао да он постане вођа „Браника”. Он је фактички обављао улогу главног руководиоца од када је Стефан Клечков постао обласни директор у Тракији. На то место је и постављен одлуком председника владе 5. августа 1942. године.¹⁵ До тада, он је био начелник Организационог одељења, а затим од 5. фебруара 1942. начелник Главног штаба „Браника”.¹⁶ Захари Стоилков је са осталим руководиоцима 1. јула 1943. посетио председника владе Богдана Филова. У не баш пријатном разговору, руководство „Браника” понудило је колективну оставку, што је бугарски премијер прихватио, с тим што им је одредио да на функцијама остану до даљег.¹⁷ Убрзо су преко Георгија Караиванова именовани нови руководиоци, док су се неки од бивших руководиоца покајали и они су враћени натраг на своја места.¹⁸ На свечаности која је одржана 16. јула 1943. поводом наименовања новог главног руководиоца „Браника” учествовали су и представници немачке, италијанске и усташке омладине.¹⁹ Треба истаћи да су и Стефан Клечков, као и његов наследник Георги Караиванов, одржавали јаке везе са немачким послаником у Софији Адолфом Хајнцом Бекерлеом.²⁰

„Браник” је, по оснивању, подељен на следећа одељења: Организационо одељење, Наставно одељење, Одељење за везе са иностранством и другим омладинским организацијама, Одељење за спорт, Одељење за здравствено-социјална питања, Финансијско-контролно одељење, Одеље-

15 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 172, л. 226.

16 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 172, л. 236, 244-247; ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 5.

17 ВА, НДХ, к. 302, ф. 4, д. 25; ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 4-45; ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 350, л. 161.

18 Иако се у бугарској јавности претпостављало да се иза овог догађаја крио сукоб на линији председник владе Богдан Филев – министар унутрашњих послова Петар Габровски, амбиција Захарија Стоилкова и њему оданих људи да приграбе руководеће позиције у „Бранику” била је повод читавој збрци која се јавила у редовима ове омладинске организације. Наводно је Георги Караиванов важио за човека оданог Богдану Филеву, док је Захари Стоилков служио за присташу Петра Габровског. ВА, НДХ, к. 302, ф. 4, д. 26. Видети: ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 350, л. 168.

19 *Poslanstvo NDH u Sofiji. Diplomatski izvještaji 1941-1945. Svezak 2*, prir. Nada Kisić Kolanović (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2003), 408.

20 ДАС, БИА, IV/42.

ње за просвету и штампу, Економско одељење. На челу сваког одељења стајао је начелник који је имао аутономију у деловању и могао је да издаје наредбе у оквиру својих надлежности. У административном смислу, „Браник” је био подељен по областима на челу са обласним војводама. Испод су се налазиле дружине и требало је да буду формиране у сваком насељеном месту. Дружине су биле састављене од мушкараца, док су жене улазиле у дружине које су носиле специјални назив „Венац”. На челу дружина налазио се командир. Свака дружина бројала је две до три чете на челу са четним командиром – „четником”, док је језгро чете имало свог надређеног – „челника”. Свака чета бројала је од 30 до 50 чланова, а иста подела била је и у „Венцу”. При свакој дружини налазио се свештеник који се старао о „религиозно-моралном” васпитању. Свака дружина имала је секције: здравствену, просветну, музичку, за изградњу организације за проучавање народне прошлости, бициклическу, летачку, за везу, пливачку, смучарску, планинарску, спасилачку, стрељачку, атлетичарску, за спортске игре, културно-техничку итд. Главни штаб организације „Браник” налазио се у Софији. У односу на организовање омладине, чланство се делило на школску и ваншколску омладину, а у односу на старосну границу припадници „Браника” били су подељени у неколико група: прва група – чланови узраста од 10 до 14 година; друга група – чланови узраста од 14 до 16 година и трећа група – чланови узраста од 16 до 21 године. У трећој групи чланство се у специјалним случајевима (заостали студенти, они који још нису одслужили војску итд.) дозвољавало лицима до 30 година старости. Прва група у коју су улазили најмлађи чланови носила је специјални назив „Орао”.²¹

До краја 1941. омладинска организација „Браник” имала је завидну структуру са омасовљеним чланством. Председник владе Богдан Филов у свом говору пред Народним сабрањем 19. новембра 1941. изнео је податак да је „Браник” имао око 30.000 чланова и да је циљ владе да привуче „сеоску и ваншколску омладину”. Почетком 1942. Посланство НДХ у Софији навело је податак о 40.000 чланова.²² Средином 1943, према речима заменика Главног руководиоца Захарија Стоилкова, организација је бројала 150.000

21 Кулић, *Бујарска окупијација Србије*, 244-245, 252-253; Малковски, *Бујарскаџија*, 26-27; Стојчев, *Бујарскиот окупијациски*, 92. Видети: Kilibarda, „Bugarska politika”, 89.

22 ВА, НДХ, к. 302, ф. 3, д. 10; Nada Kisić Kolanović, *Zagreb – Sofija. Prijateljstvo po mjeri ratnog vremena 1941-1945* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, Dom i svijet, 2003), 87.

чланова.²³ До краја 1942. „Браник” је организовао 142 „браничевске” дружине, 120 дружина „Венца” и преко 120 дружина „Орла”.²⁴ У највећем обиму, према речима главног руководиоца Георгија Караиванова, организација „Браник” бројала је 300.000 чланова распоређених у 130 дружина „Венца”, 162 дружине „Браника”, 131 дружину „Орлова” и још 760 разних „зборних” дружина.²⁵

Развој „Браника” у свейлу бујарске окупаације делова Југославије

Након краткотрајне агресије Југославија је војно поражена и распарчана између сила Осовине и њених сателита крајем априла 1941. године. Бугарска је, уз мање измене током окупације, добила већи део Македоније, део југоисточне Србије, као и неколико села у источној Србији са десне стране Тимока и делове на истоку Косова. Коначном поделом Бугарска је посела 28.250 km², што је чинило 11,4% југословенске територије. На тој територији живело је 1.260.000 становника, што је, по немачким проценама из 1941. било 7,9% од укупног становништва Југославије.²⁶ До краја априла на простор запоседнут од стране Бугарске дошао је огроман административни, црквени и полицијски апарат, а такође су уведени сви цивилни и управни закони Краљевине Бугарске.²⁷ Анектирана територија подељена је на Скопску и Битољску област с подручним околијама (срезовима) и општинама. Делови југоисточне Србије око Врања и део Косова ушли су у Скопску област. Пирот и околина и рејон код Зајечара припојени су Софијској области. Оваква административна подела остала је до краја окупације, са мањим административним променама.²⁸

23 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 7.

24 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 7.

25 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 350, л. 164. Видети: Стојчев, *Бујарскиот окупациски*, 92.

26 Slobodan Milošević, „Okupatorska podela Jugoslavije 1941–1945”, *Istorija 20. veka* 1–2/1992, 125–127; Boris Tomanić, „The relations between Yugoslavia and Bulgaria during the Second World War (1939–1945): general reviews and analyses”, *Istorija 20. veka* 2/2023, 325–326.

27 Државен архив на Република Северна Македонија (ДАРСМ); фонд 128, Обласна дирекција Скопје, кутија 1, архивна единица 115, лист 155; *Българското управление във Вардарска Македония (1941–1944). Документален сборник*, съставители Александър Гребенаров, Надя Николова (София: Държавна агенция „Архиви”, 2011), 25.

28 Архив Југославије (АЈ) фонд 103, Емигрантска влада Краљевине Југославије, фасцикла 55, единица описа 262, „Relazioni Internazionali”, 17. мај 1941. *Upravna podela teritorija okupiranih od strane Bugarske*; Кулић, *Бујарска окупаације Србије*, 116–117.

Поред тога, ради бржег и успешнијег однорођавања, а потом бугаризације становништва на анектирано подручје упућен је читав низ установа и организација специјализованих за извођење овакве врсте асимилације. Истовремено, бугарске власти кренуле су са протеривањем свих југословенских државних службеника са породицама, свих српских епископа и свештеника и свих насељеника са породицама. На удару су се пре свега нашли Срби, Турци и Јевреји.²⁹

Бугарска влада је у првим данима окупације дала свом Министарству просвете посебан задатак. Окупирана територија убрзо је подељена на школске области које су пратиле административну поделу. Школе са редовном разредном наставом подељене су у три категорије: 1) народне основне школе, 2) прогимназије (седмолетке), 3) гимназије. Сви ученици „бугарског порекла” на анектираној територији имали су у школској 1941/42. да добију часове из бугарског језика и литературе, бугарске историје и певања.³⁰ Просветну делатност бугарског окупатора пратила је издавачка активност. У том смислу треба издвојити библиотеке-едиције: „Бугарска књига”, „Нова Европа” и „Санстефанска Бугарска”, као и покретање тиражног дневног листа „Целокупна Бугарска”.³¹

Велику улогу у циљу бугаризације становништва и етаблирања бугарске власти на анектираној територији имале су разне организације. Према евиденцији бугарске Државне сигурности, на анектираном подручју је до краја 1941. регистрована укупно 41 добротворна, културно-просветна, спортска, родољубива, професионална, кооперативна и добровољна организација. По начину, ширини дејстава, организацији и по својим циљевима, али и по масовности, централно место у окупаторском систему имала је организација „Браник”.³²

29 Више: Ženi Lebl, *Plima i slom. Iz istorije Jevreja Vardarske Makedonije* (Gornji Milanovac: Dečje novine, 1990); Dušan Lukač, „Denacionalizacija, iseljavanje i genocid na Balkanu u toku Drugog svetskog rata”, *Istorija 20. veka 1–2/1988*, 56–61; Slobodan Milošević, „Iseljavanje stanovništva iz Makedonije u Drugom svetskom ratu”, *Istorija 20. veka 2/1994*, 101–108; Tomanić, „The relations”, 325–330.

30 Терзиоски, *Денационализаторската дејност*, 21–22, 28–29, 55–56.

31 Kilibarda, „Bugarska politika”, 93–94; Кулић, *Бугарска окупација Србије*, 259; Терзиоски, *Денационализаторската дејност*, 27.

32 ДАРСМ, фонд 130, Обласна полицијска управа Скопје, к. 2, а. е. 7, л. 55–56.

Са својом изградњом „Браник” је почео у лето 1941. године.³³ Организацију је требало врло брзо етаблирати на анектираном подручју и везати за школски систем, па је Скопска обласна дирекција на тражење бугарске владе издала наредбу од 21. јуна 1941. за организовање свих организација и друштава, укључујући ту и организацију „Браник”.³⁴ Организацију је требало инкорпорирати докраја у школски систем на анектираном подручју Југославије, а главна функција јој је била да буде политички контролор наставног процеса у школском систему. Специјалном наредбом од 20. септембра 1941. бугарска влада је преко главног руководиоца „Браника” дала задатак свим самосталним организацијама, друштвима, клубовима и савезима, организацијама за телесно васпитање и спорт у чијем се саставу налазила омладина узраста од 10 до 21 године старости, као и студенти до 30 година, да се региструју у организацији „Браник”, чиме је она требало да поприми масовни карактер на анектираном подручју. „Браник” је практично био покровитељ свим другим организацијама, јер ниједно друго удружење или слична организација нису могли да добију дозволу за рад ако претходно нису добили потврду да су приступили организацији „Браник”.³⁵

Ипак, постојале су организације које нису прихватале вођство „Браника”. Главна управа омладинске организације „Отац Пајсиј” није прихватила да се укључи у организацију „Браник”, иако је вођство Сведугарског савеза „Отац Пајсиј” одобрило спајање са „Браником”. У вези са тим, сходно законским мерама, организација је распуштена, а просторије и инвентар су заплени. Међутим, рад организације „Отац Пајсиј” није у потпуности престао и настављен је у полулегалном облику све до 1944, иако је већина чланства пришла „Бранику”. Југословенски Генерални конзулат у Цариграду послао је 24. јануара 1944. тадашњем председнику владе Божидару Пурићу списак чланова друштва „Сведугарски савез Отац Пајсије” које је у Скопљу основано 26. децембра 1943. године. Списак је садржавао 18 имена, а још девет лица је придодато и означени су као говорници на конференцији приликом оснивања друштва.³⁶ Та-

33 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 5.

34 Терзиоски, *Денационализаторската дејност*, 166, 168.

35 Кулић, *Бугарска окупације Србије*, 243-244.

36 Малковски, *Профашистичкиите*, 50-51. Видети: АЈ, 103-174-609, Секретар Кралјевске амбасадe Председнику владе, Цариград, 24. јануар 1944, р. пов. бр. 36.

кође су и „легионари” наступали из „полулегалних” и „илегалних” позиција, пошто нису хтели да се прикључе организацији „Браник”. У данима када је формиран „Браник”, бугарска влада радила је истовремено и на слабљењу „Савеза бугарских националних легиона”. То је довело да је у првим месецима постојања „Браника” чланство регрутовано из „легионара”. Почетком 1942. од укупно 40.000 чланова, 2/3 су наводно били из „легионарских” редова. Десничарске организације и десна опозиција оптуживале су због тога бугарску владу да овим поступцима жели да „разводни и онемогући” савез легионара.³⁷ Слично као и претходне организације, ни „ратници” нису били за прикључивање „Бранику”, па су практично исто прошли као и „легионари”, наступајући из „полулегалних и илегалних позиција”.³⁸

Иако је „Браник” формално био добровољна организација, она је по свом карактеру била обавезна, јер ниједан младић, дечак, девојка или девојчица нису могли да похађају школу ако нису били чланови ове организације. Поред тога, сваки члан „Браника” морао је да буде униформисан. Младићи су носили униформу сличну оној коју су носили бугарски војници, а бугарска шапка и војнички опасач били су обавезни. Девојке су обавезно морале да носе црну кецељу са специјалним знаком – кукастим крстом и беле капе. Чланови су имали летњу и зимску униформу. Званични поздрав размењиван између чланова „Браника” био је испружена десна рука, тзв. „фашистички поздрав” уз који је ишао поклич „За Бугарску!”. Сваки члан имао је своју легитимацију са фотографијом, потписом надређеног и печатом Главног штаба. Иако је школска и просветна делатност била у сржи интересовања ове организације, активни чланови били су ангажовани и на припремању и организацији бугарских националних празника на анектираној територији, пропагандној борби усмереној против „бугарских непријатеља”, организовању антибољшевичких изложби, ширењу пропагандних летака и др. У свом пропагандном деловању „Бра-

37 ВА, НДХ, к. 302, ф. 3, д. 10; Kisić Kolanović, *Zagreb – Sofija*, 87.

38 У својој „илегалној” активности, „легионари” и „ратници” нису наилазили на неке видније отпоре бугарске владе и полиције. Могло би се закључити, из односа који су званичне бугарске власти имале према овим организацијама, да су „легионари” и „ратници” и као „илегалне” организације по свом програму рада погодовали бугарском режиму, без обзира на то што нису ушли у организацију „Браник”. Кулић, *Бугарска окупација Србије*, 251; Малковски, *Политички*, 127-131, 142-144.

ник” се служио и својим гласилима *Браничевски друџар, Браничевски њосџи, Победа, Новине, Браник* и *Орао* и идеолошком библиотеком која је покренута 1943. године. Такође су током окупације Радио Софија и Радио Скопље уступали термине „Бранику” ради ширења пропаганде. У циљу што јаче пропаганде организована су и разна предавања грађанству.³⁹

До краја 1941. у градовима југоисточне Србије који су дошли под бугарску окупацију „Браник” је своје циљеве остварио кроз већ формиране дружине. Тако је у Пироту формирана дружина „Момчилова тврђава”; у Цариброду „Нишавска дружина”; у Босиљграду „Дружина Црноок”.⁴⁰ Слично су и у Македонији формиране „браничке дружине”: у Битољу је формирана дружина „Црвена стена”; у Охриду дружина „Самилова тврђава”; у Штипу дружина „Брегалница”; у Велесу дружина „Бабунa”; у Куманову дружина „Пчиња”; у Скопљу дружина „Вардар”; у Прилепу дружина „Црна”; у Радовишу дружина „Пљачковица”; у Струмици дружина „Огражден”; у Берову дружина „Малешевец”. Женске дружине „Венац” и подмладак „Браника” „Орао” тада нису формиран. Њихова организација спроведена је током 1942. и 1943. године. Дана 27. новембра 1941. одржано је полагање заклетве у свим градовима Бугарске и на анектираном подручју, што је означило и званично формирање дружина „Браника” на југословенској територији.⁴¹

Реконструкција ове организације у националсоцијалистичком духу уследила је након говора Богдана Филова у Народном собрању средином децембра 1941. године. Промене које су тада кренуле да се спроведе највише су се тичале деловања „Браника” у школству и просвети, где су му дате „одрешене руке”, нарочито од школске 1942/43. године. Реорганизација „Браника” поклапала се са све већим утицајем Немачке на Бугарску, у првом реду притисцима да издвоји војне јединице за подручје војноуправног команданта Србије. Бугари су мислили да ће уступцима одобровољити Немце да им дефинитивно признају нове границе и да им услише молбе за запоседање околине Солуна и западне Ма-

39 ВА, НДХ, к. 258, ф. 5, д. 4; ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 9; Кулић, *Бугарска окупација Србије*, 245-247; Стојчев, *Бугарскиот окупациски*, 93.

40 ДАС, БИА, IV/42; Kilibarda, „Bugarska politika”, 91; Кулић, *Бугарска окупација Србије*, 304; Србислав Златковић и други, *Димитровград 1877-1945* (Београд: Институт за савремену историју, 1989), 196-197.

41 Малковски, *Бугарската*, 35, 39-40; Терзиоски, *Денационализаторската дејност*, 348.

кедоније. Међутим, даље „фашизирање” установа и организација доприносило је само Трећем рајху. По нацистичком принципу, да је најважније „у руке” добити омладину, Бугарска је основала филијале „Браника” у свим, па и у најмањим местима.⁴²

У светлу даље реорганизације „Браника”, Министарство просвете донело је 30. марта 1942. наредбу о учлањењу ученика у ову организацију, која је требао да организује целокупан живот ученика. Месец дана касније, 24. априла 1942. донесена је и одлука о инкорпорирању омладине „Црвеног крста” у „Браник”. Новом наредбом Министарства просвете од 15. септембра 1942. просветни кадар је морао да се укључи у активност организације „Браник”. Наредбе Министарства просвете потврђене су и проширене наредбом председника владе од 1. октобра 1943. године. Поред законодавног уобличавања, током 1942. и 1943. формиране су нове дружине „Браника” у Ресену, Ђевђелији, Вранићу, Ђилану, Кални и другим местима, али и дружине „Орла” и „Венца”. Не располажемо целокупним подацима, али са сигурношћу можемо тврдити да су дружине „Орла” оформљене у следећим местима и са следећим називима: Велес – „Рајко Жинџифов”; Пејчиново – „Спиро Савов”; Куманово – „Добри Витев”; Охрид – „Григор Прличев”; Битољ – „Ђорђи Сугарев”; Прилеп – „Пере Тошев”; Штип – „Тодор Александров”, Скопље – „Пукovníк Дрангов” и „Мара Бунева”; Пирот – „Момчило војвода”. Поред ових места, „Орлове” дружине формиране су још у Радовишу, Струмици, Берову, Броду, Кавадарцима, Кочанима, Кратову, Дебрешту, Локвици и др. Слично важи и за дружине „Венца”. Оне су оформљене у следећим местима са следећим називима: Прилеп – „Неувелка”; Штип – „Бадемов Цвет”; Битољ – „Чајна Роза”; Куманово – „Ален Божур”; Цариград – „Горска Теменуга”; Рајово – „Великоденче”; Пирот – „Циклама”; Босиљград – „Росна китка”; Берковица – „Горска малина”; Дубница – „Маргарита”; Јабланица – „Хризантема”.⁴³

42 Видети: АЈ, фонд 370, Посланство Краљевине Југославије у Турској – Цариград, Анкара, 25-74, Анкара, 26. новембар 1941, пов. бр. 1492; ВА, Архива Емигрантске владе (ЕВ), к. 279Б, ф. 3, д. 41.

43 Kilibarda, „Bugarska politika”, 91; Малковски, *Бујарскаџија*, 46-48; Терзиоски, *Денационализаторската дејност*, 348-349.

Деловање на анектираном подручју

Главни притисак „Браника” на анектираном подручју уследио је након доласка Стефана Клечкова у Скопље почетком октобра 1941. године. Његов долазак је требало да да додатни подстицај учлањивању омладине у „Браник”. С тим у вези, предузете су мере најширег обима за укључивање целокупне средњошколске омладине. Сматрајући средњошколску омладину за окосницу организације, бугарска држава је рачунала да је на ову групу требало извршити посебан притисак. У питању је био не само пропагандни него и педагошки моменат. Процењено је да је над децом тих година посебно лако извршити индоктринацију. Њихово улога би у „Бранику” била потом двострана. Средњошколци би помагали у васпитању деце нижих разреда у „пробугарском духу”, али и у другим активностима организације, а с друге стране преко њих би се стварао нови национални и идеолошки поредак на анектираним територијама. Посебан притисак трпели су ђаци завршних разреда. До краја 1942. „Браник” је, према јако субјективним информацијама водећих људи организације, остварио „утицај на 60% средњошколске омладине”.⁴⁴ На високошколску омладину деловало се преко Универзитета у Софији, где су лица са анектиране територије настављала или уписивала студије. Такво стање било је до 1943, када је у Скопљу основан Универзитет „Цар Борис III ујединитељ” (Историјско-филолошки факултет). Део студената са анектиране територије наставио је тада студије у Скопљу. Главни задаци чланова „Браника” сводили су се на разбијање било каквог удруживања студената и онемогућавање избора било кога ко није био њихов члан у студентске организације на факултетима у Софији и Скопљу.⁴⁵ Уз то, „Браник” је био један од главних иницијатора и организатора екскурзија на којима су ђаци са анектираног подручја посећивали разне културно-историјске установе у старим границама Бугарске. Излети и екскурзије били су организовани и за ђаке из „стarih” граница Бугарске који су посећивали запоседнуте делове југословенске територије. Чланови „Браника” били су задужени и за организовање разних хорова, певачких друштава, литерарних, драмских, музич-

44 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 5-6.

45 Miroslav Stojiljković, *Bugarska okupatorska politika u Srbiji 1941-1944* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1992), 99.

ких и других секција у којима су имали водећу улогу.⁴⁶ С друге стране, учитељима и професорима било је дато наређење да буду снисходљивији у сваком погледу према „браницима”.⁴⁷

До краја 1941. закључено је да је учињен озбиљан помак, али да деловање на омладину на „ослобођеним” територијама мора да буде још јаче. У ретроспективи до 1. новембра 1941. коју је за начелника Организационог одељења припремио један од организатора бугарске омладинске организације Богомил Цвјатков, назначено је да се са омладином на присаједињеним територијама мора радити на тотално другачији начин него са оном која живи у „старим” границама Бугарске и то због: крајње лошег материјалног стања, различитог националног елемента, утврђеног комунистичког деловања, мањка грађанских, добротворних и националистичких друштава која су на омладину деловала у „старим” границама Бугарске, мањка „националне свести”.⁴⁸

Због деловања бугарских власти, које је између осталог, трасирано и кроз деловање организације „Браник” врло брзо је дошло до отпора у школама. Штрајкови против обавезног уписивања у „Браник” организовани су током јесењих месеци 1941. у Првој и Другој мушкој гимназији у Скопљу. Дана 12. децембра започео је бојкот у Битољској гимназији, који је са прекидима трајао скоро читаву школску годину. Један од повода било је учлањивање у „Браник”. Штрајкови ђака гимназија од краја 1941. пренели су се и на почетак 1942. године. Један од масовнијих и дуготрајних штрајкова био је изведен у Велешкој гимназији. На притисак да се ученици учлањују у ову организацију, гимназијалци су организовали бојкот, па је убрзо искључено из школе пет ученика 7. разреда. На дан саопштења казне, 14. марта 1942. око 400 ученика је ступило у тродневни штрајк. Истовремено је дошло до демонстрација ученика и родитеља испред зграде Велешке општине. Против штрајкача и демонстраната употребљене су војне и полицијске јединице, као и обласна служба сигурности из Скопља. Након три дана штрајк је угушен.⁴⁹ Месец дана касније, априла 1942, и у гимназији у Ђевђе-

46 Већ у јесен 1941. шездесет „омладинаца” из Скопља, Велеса, Штипа, Кочана и Берова послато је у Софију ради ступања у организацију „Браник”. АЈ, 103-160-582, „Стање у крајевима Југославије под бугарском окупацијом. Јужна и источна Србија”, 21-22.

47 ДАС, БИА, IV/42.

48 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 172, л. 16-17, 56.

49 Mile Todorovski, „Masovni otpor protiv bugarskog okupatora u Makedoniji 1941-1944. godine”, *Jugoslovensko-bugarski odnosi u XX veku. Zbornik radova 1*, ur. Živko Avramov-

лији избила је побуна против уписа у „Браник”. Почетком 1942, како би одговорио на побуне против учлањења, „Браник” је у Скопље упутио организатора Главног штаба Аспаруха Минихова са циљем да организује садејство школских и просветних власти. На удару се нашла омладина која је била „прокомунистички настројена”. На њих се испрва деловало путем предавања, а затим преко претњи и малтретирања.⁵⁰

Брз продор „Браника” на анектираном подручју довео је до тога да су његови припадници већ крајем 1941. парадирани на свечаностима које су бугарске власти приређивале поводом националних и верских празника. Обично су њихови чланови били на челу колона, а на месту одржавања свечаности имали су посебно и почасно место. Почев од 1942. „браници” су били на челу пратње погинулим бугарским војницима који су сахрањивани на територији Југославије.⁵¹ Велике свечаности организација „Браник” приредила је 30. јануара 1942. у свим већим југословенским градовима на анектираној територији. Повод је био рођендан краља Бориса III. Том приликом организовани су молебни у цркви, свечани маршеви и говори у школама или читаоницама. Сличне манифестације дешавале су се и 1. марта, када је Бугарска пришла Тројном пакту и 3. марта на годишњицу Санстефанског мира. Прославе су организоване и током друге половине априла поводом „ослобођења” Македоније и других делова Југославије који су анектирани од стране Бугарске, а затим 6. маја на „Дан храбрости” и 15. септембра поводом почетка школске године. Истог месеца биле су организоване прославе поводом дана „Оца Пајсија” итд.⁵² Поред тога, припадници „Браника” узимали су и све већег учешћа у културном животу. Свака дружина имала је задатак да организује по једну позоришну групу која би имала свој репертоар. Тако је у Куманову „браничевска дружина” већ од краја 1941. изводила представу под називом „Оптерећују ме мајко окови”.⁵³

ski (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Narodna knjiga, 1980), 238-241. Видети: Terzioski, „Бугарска политика”, 207-210.

50 Малковски, *Бугарскаџа*, 56-58, 95.

51 Златковић и други, *Димитровград*, 196-197.

52 Малковски, *Бугарскаџа*, 49-51.

53 Ѓорѓи Чакарјаневски, „Некои пропагандни активности во Македонија под бугарска окупација (1941-1942 година)”, *Гласник* 1-2/2010, 114-115. Делатност организације „Браник” на југословенском подручју врло брзо је нарасла и постала и те како приметна. Оваква појава није прошла незапажено у круговима југословенске емигра-

Чланови „Браника“ учествовали су и у другим сличним светковинама као што су били дочеци чланова бугарске краљевске породице, разних политичара и министара, дипломатских представника итд. Поседну активност организација је испољила приликом дочека немачких војника са Источног фронта 1943. године. Приредба је приређена у Скопљу.⁵⁴

Поред наведеног, чланови „Браника“ били су активни и на другим пољима. У форми „помоћи“ земљорадницима чланови дружине „Браник“ у групама од 20 до 100 су одлазили на села у току летњих месеци где су помагали новооснованом Комесаријату за снабдевање и реквизицију. Ова установа је имала задатак да јавно контролише и обезбеђује пољопривредне и сточне производе и да снабдева становништво прехранбеним и индустријским производима кроз систем купона. На тај начин требало је обезбедити становништву минимално снабдевање најнеопходнијим потребама, док им је „вишак производа“ откупљиван по веома ниским ценама. Јуна 1941. формиране су околицке (среске) реквизиционе комисије, а до јесени формирана је и већина општинских реквизиционих комисија. Осим чланова „Браника“ у реквизицији су учествовали сеоски кметови и полиција.⁵⁵ Организација „Браник“ у овим акцијама почела је да учествује од 1. јула 1942, према наредби коју је Главни штаб организације издао 8. јуна исте године. Ипак, треба имати у виду да су у акцијама учествовали и најмлађи припадници ове организације, па су ове активности имале, пре свега, пропагандну сврху. Чланови „Браника“ престали су да учествују у активностима на селу током 1944. због појачаних активности партизанског покрета и почетка распада бугарске окупаторске власти.⁵⁶

„Браник“ је заузимао видно место у многобројним акцијама окупаторских власти за сабирање помоћи за фронт, за немачке и бугарске

ције. Анализирајући стање у Бугарској, југословенски амбасадор у Турској Илија Шуменковић није могао да се отме утиску да ова земља све дубље тоне у фашизам. Он је у извештају од 26. новембра 1941, који је послат министру иностраних послова, нагласио да је једна од главних полуга у даљем „фашизирању“ Бугарске била организација „Браник“. АЈ, 370-25-74, Анкара, 26. новембар 1941, пов. бр. 1492.

54 Малковски, *Бугарскаџа*, 51-52.

55 Терзиоски, *Денационализаторскаџа дејносџ*, 157-158; Растислав Терзиоски, „Економската ситуација и материјалните штети во окупирана Македонија 1941-1944 година“, *Гласник* 2-3/1981, 37-42.

56 Малковски, *Бугарскаџа*, 53-56.

војнике и др. Овакав вид помоћи, по правилу, ишао је преко школа. Чланови „Браника” сходно циљевима организације, активно су учествовали у борби против партизанског покрета. Њихова сарадња са полицијом на анектираном подручју била је јако видљива. Наредбом Министарства унутрашњих послова од 1. септембра 1941. захтевана је сарадња свих државних и јавних службеника са полицијом, а посебно организације „Браник”. Сарадња „Браника” са полицијом нарочито је остварена током 1942. и 1943. године.⁵⁷ У циљу борбе против комуниста чланови „Браника” имали су на располагању и моторизоване јединице.⁵⁸ Поред тога, организација „Браник” је својим члановима организовала курсеве руковања оружјем, војну обуку и тактичко извођење борбених акција, „напада” и „рација” на насељена места. Током 1942. и 1943. „Браник” је своје старије чланове наоружао,⁵⁹ док су током 1944. чланови „Браника” добијали новчане награде ако би ушли у борбу против партизана.⁶⁰ Ипак, кроз изворе и литературу скоро да и није забележено да су чланови „Браника” улазили у фронталне сукобе са партизанским јединицама. Један од ретких окршаја у којем су учествовали припадници ове организације десио се у Крушеву 2. августа 1943. године. У нападу партизана тешко је рањен директор листа *Целокуйна Бујарска*, погинули су један полицијски начелник, један члан „Браника”, а рањено је и неколико полицајаца.⁶¹ У јуну 1944. чланови „Браника” су у сарадњи са полицијом убили једног комунисту у Струмици. Слично, мало је примера убистава цивила од стране чланова организације. Тако је на пример, фебруара 1942. убијен један металски радник у Струмици од стране припадника ове организације.⁶²

Припадници ове организације имали су удела и у антисемитској политици коју је бугарска влада водила пре свега према Јеврејима са анектираног подручја. Чак су додељиване и новчане награде „браницима” који би се истакли у антисемитским акцијама.⁶³ Приликом реализа-

57 Малковски, *Бујарскајџа*, 63; Terzioski, „Bugarska politika”, 216.

58 ДАС, БИА, IV/42.

59 Малковски, *Бујарскајџа*, 58-60.

60 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 52.

61 *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа, том VII, књига 1* (Београд: Војно дело, 1952), 388-389.

62 Малковски, *Бујарскајџа*, 60, 72; Terzioski, *Денационализаторскајџа дејносџи*, 352.

63 Terzioski, *Денационализаторскајџа дејносџи*, 160, 354.

ције планова о депортацији Јевреја са југословенског подручја, који су почели да се остварују почетком 1943, припадници „Браника” вршили су легитимисање Јевреја и одузимали им документа ако нису били прописно обележени или ако су се кретали када и где не треба.⁶⁴ Након депортације Јевреја, која је завршена током марта 1943, бугарске власти извршиле су ликвидацију јеврејске имовине. Организација „Браник” добила је том приликом део отуђене имовине.⁶⁵

*Сарадња „Браника” са дружим њрофашистичким
омладинским организацијама*

Присна сарадња Бугарске са силама Осовине и њеним савезницима, као и директан утицај који је Берлин имао на Софију, пре свега у наметању нацистичких културних и пропагандних шаблона условили су сарадњу „Браника” са другим омладинским организацијама. Она се пре свега односила на сарадњу са „Хитлерјугендом”. Међутим, током свог постојања „Браник” је остварио веома присне везе и са италијанском, мађарском и усташком омладином. Током 1941. успостављене су везе између „Браника” и „Хитлерјугенда” прво путем поздравних телеграма и писама, а затим и путем званичних посета. У 1942. и донекле у 1943. везе су ојачане, да би током 1944. услед погоршања односа између Немачке и њених савезница везе постале само формалне. Бугарску је 30. јула 1941. посетило 125 чланова „Хитлерове омладине”. Они су остали у Бугарској двадесет дана у специјално изграђеном летњем кампу. У узвратној посети 8. августа 1941. исти број чланова „Браника” боравио је у Немачкој и био смештен у пет различитих кампова. Они су из Беча разврстани по следећим местима: Пасау, Вирцбург, Минхен, Рајхенберг, Аугзбург. У посети која је била организована у Немачкој били су присутни и гимназијалци из Скопља, Битоља и Охрида. На исти начин у Немачку је одлазила и женска омладина. Дана 8. новембра на пут за Трећи рајх кренуло је 25 девојчица и девојака. Оне су у Немачкој боравиле двадесет дана.⁶⁶ На позив „Браника” дошла је

64 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 350, л. 159.

65 Lebl, *Plima i slova*, 363.

66 АЈ, 370-25-74, Анкара, 26. новембар 1941, пов. бр. 1492; ВА, ЕВ, к. 279б, ф. 3, д. 41; ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 84-87.

средином августа 1942. једна група „Хитлерјугенда” (углавном деца, јер су старији припадници „Хитлерјугенда” били већ мобилисани).⁶⁷ Организација „Браник” учествовала је и у спортским омладинским играма које је организовала немачка омладинска организација, присуствовала састанцима који су се тицали организације Европског омладинског савеза итд.⁶⁸ Касније, током рата, крајем 1943. и почетком 1944. у Битољу је био организован курс за руководиоце „Браника” специјално за Битољску област, а током 1943. у Скопљу је био отворен тзв. „Бранички санитарски курс”. Курс који је израђен по идејама немачких руководиоца у „Хитлерјугенду” и прилагођен бугарској омладини посредством немачког посланика у Софији служио је да се омладинци из ове организације оспособе за служење у војним санитарима.⁶⁹

Поред Немачке, чланови организације „Браник” путовали су и у Италију.⁷⁰ На једном таквом путовању које се одиграло фебруара 1942. омладинци „Браника” задржали су се на повратку у Загребу, где је њихов боравак средином марта 1942. имао чисто пропагандну улогу.⁷¹ Дана 5. августа 1942. група од 156 чланова „Браника” отпутовала је поново за Италију, где су били гости италијанске омладинске организације „Балила”, односно „Ликтор”.⁷² С друге стране, 6. августа 1942. године 274 италијанска омладинца стигла су у Софију (углавном момци од 18 до 20 година).⁷³ Такође, чланови „Браника” су током августа и септембра 1942.

67 ВА, НДХ, к. 302, ф. 3, д. 35.

68 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 358, л. 190-191.

69 Терзиоски, *Денационализаторска дејност*, 43.

70 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 358, л. 113-114.

71 ВА, НДХ, к. 302, ф. 3, д. 10. Видети: ВА, НДХ, к. 241, ф. 3, д. 26. О боравку припадника „Браника” у Загребу писао је и њихов лист *Браник*. ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 358, л. 207-208.

72 Италијанска фашистичка омладинска организација „Опера национале Балила” (од 1937. „Ђовенту италијана дел Литорио”) основана је 1926. године. Испрва је чланство било на добровољној бази, али је врло брзо постало обавезно и то за дечаке старости од 6 до 18 и за девојчице старости од 8 до 14 година. На чланство се деловало преко бројних предавања из војне науке и италијанске историје. Главни циљ организације био је тотална фашизација друштва, као и одговор на слична клерикална друштва која су била под Римокатоличком црквом. Године 1937, поред промене имена, долази и до реорганизације у више милитантном духу. Видети: Alexander De Grand, *Fascist Italy and Nazi Germany. The „Fascist” Style of Rule* (London: Routledge, 1997).

73 ВА, НДХ, к. 302, ф. 3, д. 33.

били у једномесечној посети мађарској омладинској организацији „Левенте”.⁷⁴ Честе посете између омладинских организација настављене су и касније. Посебно присне везе остварене су између „Браника” и „Усташке младежи”.⁷⁵ Кроз штампу и путем радија нарочито је била пропраћена посета руководства „Усташке младежи” Софији. Они су се у бугарској престоници задржали од 29. јула до 9. августа 1943. године. Њихов „домаћин” био је шеф хрватске секције у Одељењу за везе са иностранством и другим омладинским организацијама Иван Иванов.⁷⁶ Чести текстови у два водећа листа ових организација („Браник” и „Усташка младеж”) у којима се величало бугарско-хрватско пријатељство такође су допринесли учвршћивању веза.⁷⁷

Стигнација и ликвидација организације

Почеци стагнације и пропадања организације „Браник” поклапали су се са распадом бугарске окупаторске власти. Због појачане активности партизанског покрета на анектираном подручју, али и бугарске

74 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 358, л. 115-116. „Асоцијација Левенте” била је мађарска омладинска организација основана 1921. године. Приближавањем Другог светског рата, у Мађарској су порасле реваншистичке тежње, па је и ова организација усвојила ову идеологију претворивши се врло брзо у милитантну организацију под вођством ратних ветерана. Од 1939. сви дечаци узраста између 12 и 21 године морали су да буду учлањени у „Левенте”. Видети: Attila Horvath, „War and Peace: the Effects of the World War II on Hungarian Education”, *Education & the Second World War: Studies in Schooling & Social Change*, ed. Roy Lowe (London, Washington: The Falmer Press, 1992), 139-150.

75 „Усташка младеж” је била усташка омладинска организација формирана 1941, по проглашењу Независне Државе Хрватске. Чланство у њој било је обавезно за сву омладину старости од 7 до 21 године. Доктрина организације била је у тоталном складу са усташком идеологијом која је пропагирала антисрпство, антисемитизам, антикомунизам, фашизам и нацизам. Видети: Petar Macut, *Ustaška mladež. Povijest organizacije koja je brinula o podmlatku Ustaškog pokreta* (Zagreb: Despot, 2018).

76 *България и Независимата Хърватска Държава (1941-1944). Дипломатически документи*, съставител Милена Тодоровска (София: Държавна агенция „Архиви”, 2004), 359-360.

77 Видети: ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 358, л. 131, 144, 153. Такође видети бројеве „Усташке младежи”: *Ustaška mladež*, 7. rujna 1941; *Ustaška mladež*, 12. listopada 1941; *Ustaška mladež*, 16. studenog 1941.

спољне политике која је све више почела да заузима дефанзиван став тражећи што бржи излаз из рата, сарадња „Браника” са просветним властима постала је присијна. Међутим, све више се посезало за радикалним решењима, пошто је времена било све мање, а жеља да се сачува стечено све већа.⁷⁸ У прилог томе иде и наредба Главног штаба „Браника” од 28. септембра 1943, која је упућена преко Министарства просвете. У њој се од чланова тражила већа ангажованост и енергичније деловање. Међутим, током 1944. бугарски школски систем је на анектираном подручју доживљавао суноврат. Велики број учитеља бежао је из села и мањих места у градове. Крај школске 1943/44. довео је до новог повлачења просветног кадра. Забележени су бројни случајеви одласка учитеља и наставника у Бугарску са намером да се не врате на анектирану територију. Истовремено је и организација „Браник” трпела осипање. Тако је током летњих месеци 1944. забележено да је у Кумановској гимназији било 40 припадника, а у Велешкој од 14 до 17 припадника ове организације. Већина дотадашњих чланова иступила је из „Браника” или се прикључила партизанском покрету. Уз то, увођење ригорозних мера на запоседнутој југословенској територији као што је био полицијски час или забрана одржавања манифестација, смањили су активност и ограничили пропаганду бугарске омладинске организације. Радикалнија решења замењена су током летњих месеци решењима дефанзивне природе. Бугарска влада донела је Уредбу о повлачењу бугарске војске са „територија на које Бугарска не претендује” 25. јула 1944. године. Организација „Браник” је покушала да оснивањем неких нових удружења и деловањем на ученике спречи даље осипање. Међутим, услед унутрашњих прилика у Бугарској, али и великих војних и политичких промена у Европи, „Браник” није више могао да одговори на постављене задатке.⁷⁹ Током лета очекивало се распуштање „Браника”, укинут је низ закона и одредби, а листови који

78 У другој половини 1943. услед промене стања на светским ратиштима, усклађивања политике савезника, изласка Италије из рата и других спољних и унутрашњих проблема, курс који су заузеле државе блиске Немачкој почео је да се мења. Бугарска је још раније доста стидљиво покушавала да изађе из осовинског табора. Година 1944. донела је нове и веће проблеме за Немачку и њене савезнице, па је Бугарска све отвореније тражила излаз из рата. Видети: Томанић, *Преокреп*, 69-98.

79 Малковски, *Бугарскаџа*, 67-71, 80-81. Видети Уредбу о повлачењу бугарске војске: Државен военноисторически архив (ДВИА), ф. 22, Генерален штаб, оп. 3, а. е. 403, л. 96.

су директно стајали под владом Богдана Филова престали су да излазе.⁸⁰ Почетком септембра укинута су и остали репресивни и назадни закони и уредбе, а бугарске јединице повукле су се са простора Југославије до 6. септембра 1944. године.⁸¹

Након преврата у Бугарској 9. септембра 1944. и доласка на власт Отачественог фронта, започет је процес ликвидације организације „Браник”. Ипак, њена величина и идеологија на којој је почивала захтевале су постепено укидање и стављање надлежних лица у просекторске оквире. Од стране нових власти формирана је ликвидациона комисија⁸² и отпочело се са узимањем изјава од водећих лица, као и са прикупљањем оптужног материјала.⁸³ Ипак, у недељама након промене власти забележени су и бројни случајеви ликвидација идеолошких непријатеља које нису спровођене на основу судских пресуда. У овим „чишћењима” многи припадници „Браника” изгубили су живот.⁸⁴

Почетком 1945. виђенији припадници ове организације изведени су пред суд. Дванаести састав Народног суда у Софији судио је лицима која су уско сарађивала са немачким властима у Бугарској: агентима Гестапоа, руководиоцима и члановима организација „Браник”, „легионарима”, „ратницима” и др., разним доушницима, обавештајцима и сл.⁸⁵ Већина руководилаца организације „Браник” изведена је пред овај састав Народног суда. Ипак, треба нагласити да је и одређеним лицима из „Браника” која су у периоду од 1941. до 1944. имала више функција суђено пред Једанаестим саставом Народног суда. Овај састав теретио је лица која су била у вези са административним, полицијском и војним апаратом који је деловао на територији Југославије и Грчке.⁸⁶ Такође, организација „Браник” и њени чланови теретили су се и пред Шестим саставом Народног суда. Пред овим саставом одвијало се суђење лицима која су била део пропагандних установа, управницима новина и биоскопа, директорима радија, шефовима омладинских и осталих профаши-

80 ВА, НДХ, к. 275, ф. 4, д. 19; ВА, НДХ, к. 275, ф. 4, д. 27.

81 Томанић, *Преокрећ*, 51-59, 174-192.

82 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 356, л. 52.

83 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 350, л. 162-167.

84 *Poslanstvo NDH u Sofiji*, 678.

85 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 349, л. 367-369.

86 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 349, л. 370-373.

стичких организација.⁸⁷ Одређени број лица, југословенских држављана који су били активни у организацији „Браник”, ислеђиван је након рата од стране југословенских власти. Још један талас интересовања, али и поновног ислеђивања уследио је после сукоба са Информбироом. Ислеђивања су вршиле српске републичке власти и то махом над лицима из Пирота и Цариброда.⁸⁸

Суђење пред Дванаестим саставом Народног суда почело је 26. марта 1945, док је оптужница подигнута месец дана раније. Прва оптужница од 25. фебруара 1945. теретила је 157 лица, док је допунска оптужница од 28. фебруара 1945. теретила 176 лица.⁸⁹ После месец дана, 28. априла 1945. донесена је пресуда. Скоро сви руководиоци организације „Браник” осуђени су на временске или смртне казне, укључујући ту већ поменуто Стефана Клечкова и Захарија Стоилкова, који су осуђени на смрт. Изузетак чини последњи главни руководилац организације „Браник” Георги Караиванов, који је ослобођен оптужби.⁹⁰ На тај начин је завршено и последње поглавље бугарске омладинске организације „Браник”.

Закључак

У специфичним спољнополитичким приликама крајем тридесетих година 20. века у којима је Европа тонула у нацизам и унутрашњим реваншистичким и ревизионистичким настојањима бугарских владајућих кругова настала је омладинска организација „Браник”. Придобивање омладине у циљу изградње друштва у којем би постојало само једноумље било је у сржи нацистичке пропаганде. Овакав систем био је у већој мери у складу са бугарском унутрашњом политиком, па је организација „Браник” у свега неколико месеци изграђена и устројена по моделу „Хитлерове омладине”, добијајући масовни карактер. Током лета и јесени 1941. „Браник” је добио коначне обресе, а чланство је досегло број од 30.000. Његово убрзано уобличавање поклапало се са увођењем административног апарата на деловима југословенске и грчке територије које је Бугарска анектирала. Ор-

87 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 349, л. 398-400.

88 ДАС, БИА, IV/42.

89 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 349, л. 361-363, 367-369.

90 ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 342, л. 4-7.

ганизацији „Браник” намењена је примарна улога у асимилацији локалног становништва које је, због природе организације, требало да се спроводи кроз просвету и школство. Врло брзо, већ крајем 1941. чланови организације радили су и на организовању разних културних и политичких манифестација, учествовали су у прикупљању реквизиција по мањим местима, ступали су у окршаје против покрета отпора, ангажовали су се на разбијању штрајкова. Све ове активности биле су, ипак, више пропагандног типа. Стварна ангажованост на овим пољима била је препуштена превасходно културним, полицијским и војним институцијама. Пропагандна активност спроводила се и преко међусобних посета разних профашистичких омладинских организација. У том смислу свакако треба поменути везе које је „Браник” имао са немачком, италијанском и усташком омладином. Током година број чланова је стално растао, па је у једном тренутку износио 300.000. Међутим, масовност организације није допринела остварењу зацртаних циљева. Разлоге треба тражити како у отпору бугаризацији од стране локалног становништва, тако и у немогућности бугарских власти да спроведу асимилацију у жељеном интензитету и обиму. Стагнација у раду „Браника” и осипање чланства почели су почетком 1944. године. Све већа жеља бугарске владе да изађе из рата и војна и политичка дефанзива Трећег рајха утицали су на попуштање нацистичких стега у Бугарској. У тим околностима, „Браник” који је по свом облику и деловању био профашистичка организација изгубио је своју намену. Промена политичког система у Бугарској почетком септембра 1944. донела је са собом и тотални друштвени преобрајај, па је тако „Браник” распуштен, а виђенији руководиоци организације изведени су пред Народни суд.

Резиме

Бугарска омладинска организација „Браник” основана је од стране бугарске државе 29. децембра 1940. по угледу на немачку омладинску организацију „Хитлерјугенд”. Организовање, омасовљавање и даље устројавање организације почело је да се спроводи током лета 1941. године. „Браник” је до краја те године постао масовна организација од 30.000 припадника подељена у административном смислу на одељења и у територијалном смислу на војводства, дружине и чете. У односу на организовање омладине, чланство се делило на школску и ваншколску

омладину, а у односу на старосну границу припадници „Браника” били су подељени у три групе. Најмлађа група носила је назив „Орао”. У родној структури издвојене су женске дружине и оне су понеле специјални назив „Венац”. На анектираној југословенској територији „Браник” је добио специјалне асимилаторске задатке које је спроводио у највећој мери путем просвете, али и преко организовања разних културних манифестација. Поред тога, припадници „Браника” учествовали су и у прикупљању реквизиције и у потерама организованих против покрета отпора и идеолошких непријатеља. Током година „Браник” је практично постао обавезна организација, досегнувши број од 300.000 припадника. Истовремено је развио сарадњу и са другим профашистичким омладинским организацијама. Нарочито тесна била је она са „Усташком младежи”. Иако је на југословенском простору било регистровано неколико већих отпора према „Бранику”, урушавање организације десило се изнутра. Пропаст „Браника” била је повезана са падом режима који га је створио. Након промене власти у Бугарској септембра 1944. „Браник” је и званично угашен, а главни руководиоци изведени су пред Народни суд.

Списак референци – Reference list

Архиви – Archives

- Arhiv Jugoslavije: Fond 103, Emigrantska vlada Kraljevine Jugoslavije; Fond 370, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Turskoj – Carigrad, Ankara.
- Centralen dържавен архив: Fond 1449, Narodен сяд.
- Dържавен военоисториески архив: фонд 22, Generalен штаб.
- Dържавен архив на Република Северна Македонија: Фонд 128, Обласна дирекција Скопје; Фонд 130, Обласна полициска управа Скопје.
- Dържавни архив Србије: Фонд Безбедносно информативне агенције.
- Војни архив: Архива Емигрантске владе; Архива Независне Државе Хрватске.

Објављени извори – Published sources

- *Bългарија и Независимата Hърватска Dържава (1941–1944). Дипломатически документи.* саставител Милена Тодоровска. Софија: Dържавна агенција „Архиви”, 2004. (Cyrillic)
- *Bългарското управление във Вардарска Македонија (1941–1944). Документален сборник.* саставители Александър Гребенаров, Надја Николова. Софија: Dържавна агенција „Архиви”, 2011. (Cyrillic)

- *Poslanstvo NDH u Sofiji. Diplomatski izvještaji 1941–1945. Svezak 2.* priredila Nada Kisić Kolanović. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2003.
- *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom VII, knjiga 1.* (Beograd: Vojno delo, 1952). (Cyrillic)

Штампа – Newspapers

- *Ustaška mladež, 1941–1944.*

Литература – Secondary works

- Čakarjanevski, Ćorgi. „Nekoi propagandni aktivnosti vo Makedonija pod bugarska okupacija (1941–1942 godina)”. *Glasnik* 1–2/2010, 111–127. (Cyrillic)
- De Grand, Alexander. *Fascist Italy and Nazi Germany. The „Fascist” Style of Rule.* London: Routledge, 1997.
- Horvath, Attila. „War and Peace: the Effects of the World War II on Hungarian Education”. In: *Education & the Second World War: Studies in Schooling & Social Change*, ed. Roy Lowe, 139–150. London, Washington: The Falmer Press, 1992.
- Kilibarda, Danilo. „Bugarska politika u oblasti prosvete i kulture na okupiranom delu Srbije za vreme Drugog svetskog rata”. *Vojnoistorijski glasnik* 1/1986, 75–101.
- Kisić Kolanović, Nada. *Zagreb–Sofija. Prijateljstvo po mjeri ratnog vremena 1941–1945.* Zagreb: Hrvatski državni arhiv, Dom i svijet, 2003.
- Kulić, Dimitrije. *Bugarska okupacija Srbije 1941–1944.* Beograd: Justicija, 1992. (Cyrillic)
- Lebl, Ženi. *Plima i slom. Iz istorije Jevreja Vardarske Makedonije.* Gornji Milanovac: Dečje novine, 1990.
- Lepage, Jean-Denis G. G. *Hitler Youth 1922–1945. An Illustrated History.* Jefferson: NC; London: McFarland & Co, 2009.
- Lukač, Dušan. „Denacionalizacija, iseljavanje i genocid na Balkanu u toku Drugog svetskog rata”. *Istorija 20. veka* 1–2/1988, 53–85.
- Macut, Petar. *Ustaška mladež. Povijest organizacije koja je brinula o podmlatku Ustaškog pokreta.* Zagreb: Despot, 2018.
- Malkovski, Ćorgi. *Bugarskata fašistička organizacija „Branik” vo Makedonija (1941–1944).* Skopje: Institut za nacionalna istorija, 1992. (Cyrillic)
- Malkovski, Ćorgi. *Političkite partii, organizacii i grupi vo Makedonija vo Vtorata svet-ska vojna 1941–1944 godina.* Skopje: Institut za nacionalna istorija, 2002. (Cyrillic)
- Malkovski, Ćorgi. *Profrašističkite i kolaboracionističkite organizacii i grupi vo Makedonija 1941–1944 godina.* Skopje: Institut za nacionalna istorija, 1995. (Cyrillic)
- Milošević, Slobodan. „Iseljavanje stanovništva iz Makedonije u Drugom svetskom ratu”. *Istorija 20. veka* 2/1994, 101–108.

- Milošević, Slobodan. „Okupatorska podela Jugoslavije 1941–1945”. *Istorija 20. veka* 1–2/1992, 125–143.
- Poppetrov, Nikolaj. „Idejno-političeskite shvaštaniya na ‘Săjuz na bălgarskite nacionalni legioni’ i ‘Ratnici za napredăka na bălgarštinata’ v godinite na Vtorata svetovna vojna”. *Istoričeski pregled* 6/1991, 53–67. (Cyrillic)
- Poppetrov, Nikolaj. „Organizaciite ‘Otec Paisij’ i ‘Bălgarska Orda’ pret Vtorata svetovna vojna”. *Istoričeski pregled* 9/1987, 32–49. (Cyrillic)
- Stojčev, Vanče. „Bugarija i Tretiot Rajh (1939–1941 godina)”. *Glasnik* 1–2/1991, 57–88. (Cyrillic)
- Stojčev, Vanče. *Bugarskiot okupaciski sistem vo Makedonija 1941–1944*. Skopje: „Grigor Prličev”, 1996. (Cyrillic)
- Stojiljković, Miroslav. *Bugarska okupatorska politika u Srbiji 1941–1944*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1992.
- Terzioski, Rastislav. „Bugarska politika denacionalizacije makedonskog naroda u toku Drugog svetskog rata”. U: *Jugoslovensko-bugarski odnosi u XX veku. Zbornik radova 1*, ur. Živko Avramovski, 199–223. Beograd: Institut za savremenu istoriju, Narodna knjiga, 1980.
- Terzioski, Rastislav. *Denacionalizatorskata dejnost na bugarskite kulturno-prosvetni institucii vo Makedonija (skopska i bitolska okupaciona oblast) 1941–1944*. Skopje: Institut za nacionalna istorija, 1974. (Cyrillic)
- Terzioski, Rastislav. „Ekonomskata situacija i materijalnite šteti vo okupirana Makedonija 1941–1944 godina”. *Glasnik* 2–3/1981, 9–44. (Cyrillic)
- Todorovski, Mile. „Masovni otpor protiv bugarskog okupatora u Makedoniji 1941–1944. godine”. U: *Jugoslovensko-bugarski odnosi u XX veku. Zbornik radova 1*, ur. Živko Avramovski, 225–249. Beograd: Institut za savremenu istoriju, Narodna knjiga, 1980.
- Tomanić, Boris. *Preokret. Jugoslavija i Bugarska u završnoj fazi Drugog svetskog rata 1943/1944 – 1945/1946*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, Catena mundi, 2023. (Cyrillic)
- Tomanić, Boris. „The relations between Yugoslavia and Bulgaria during the Second World War (1939–1945): general reviews and analyses”. *Istorija 20. veka* 2/2023, 323–344. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2023.2.tom.323-344>
- Zlatković, Srbislav i drugi. *Dimitrovgrad 1877–1945*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1989. (Cyrillic)
- Žikić, Miloš S. „Jugoslovensko-bugarski odnosi 1929–1941”. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, 2023. (Cyrillic)

SUMMARY

Boris Tomanić

THE BULGARIAN YOUTH ORGANISATION “BRANIK”
ON YUGOSLAV SOIL IN WORLD WAR II

ABSTRACT: This paper examines the history of the Bulgarian youth organization “Branik” and its activities on Yugoslav soil in the Second World War. The first part of the paper details the creation and organizational structure of “Branik”. The second part discusses its evolution from the onset of German aggression in the Balkans to 1944, focusing on its operations within the Yugoslav regions annexed by Bulgaria. The third section analyzes the organization’s activities in these territories, and the fourth section deals with the organization’s collaborations with other pro-fascist youth movements. The concluding section addresses the decline and eventual dissolution of “Branik”. This study draws upon unpublished archival materials, printed primary sources and pertinent literature.

KEYWORDS: World War II, Yugoslavia, Bulgaria, Macedonia, occupation, “Branik”, “Hitler Youth”, youth organizations

The Bulgarian government established the youth organization “Branik” on 29 December 1940, modelling it after the German “Hitler Youth”. The organisation and development of the “Branik” began in the summer of 1941. By the end of the year, the “Branik” was a mass organisation with 30,000 members, divided administratively into departments and territorially into duchies, companies and troops. In terms of the organisation of youth, membership was divided into school and non-school youth, and in terms of age limit, the members of “Branik” were divided into three groups. The youngest group was called “Orao”. In the gender structure, the female companies were separated and given the special name “Venac”. On the annexed Yugoslav territory, “Branik” was entrusted with special assimilation tasks, which it fulfilled largely through education, but also by organising various cultural events. In addition, the members of “Branik” participated in the collection of requisition and in per-

secutions organised against the resistance movements and ideological enemies. Over the years, “Branik” essentially became a mandatory organization, eventually reaching a membership of 300,000. At the same time, it developed cooperation with other pro-fascist youth organisations. The co-operation with the “Ustasha Youth” was particularly close. Although there were several major resistances against “Branik” on the Yugoslav territory, the collapse of the organisation came from within. The organization’s downfall coincided with the collapse of the regime that had established it. After the change of government in Bulgaria in September 1944, “Branik” was officially dissolved and its senior leaders were brought before the People’s Court.